

הרב חיים מצגר

אחיסמך – לוד

מח"ס 'נבואות האבות – סדר מבנה ומשמעות'

'קימה' כפולה לשדה המכפלה

תמצית: סיפור קניין מערת המכפלה כפול ומכופל. כפול במקומו בשעת קניין המערה, ומכופל במקומות אחרים ששבה התורה להזכיר את מעשה הקניין. במאמר שלפנינו ננסה להבין את פשר הכפילויות על ידי השוואתן זו לזו.

סיפור קבורת שרה חותם ב'קימה' כפולה של שדה המכפלה:

1. **יז ויקם שדה עפרון אשר במכפלה אשר לפני ממרא, השדה והמערה אשר בו וכל העץ אשר בשדה אשר בכל גבלו סביב: יח לאברהם למקנה לעיני בני חת, בכל באי שער עירו: יט ואחרי-כן...**

2. **כ ויקם השדה והמערה אשר-בו לאברהם לאחוזת קבר, מאת בני חת.**

נציג תחילה את דרכי המפרשים, ונעיין בפרשה על פיהם. ולאחר מכן ננסה להוכיח בין הפירושים השונים.

רשב"ם ובכור שור וראב"ע פירשו שהשדה אכן 'קם' לאברהם בשני שלבים; 'קימה' ראשונה הינה קניית השדה, במעמד הקניין, ו'קימה' שניה הינה החזקתו לאחוזת קבר, למן הקבורה והלאה.

רשב"ם ובכור שור אף הוסיפו להסביר שכל 'קימה' מיוחסת בכתוב לבעליה. ה'קימה' הראשונה - קניית השדה - מיוחסת לעפרון המוכר, וה'קימה' השניה - החזקת השדה לאחוזת קבר - מיוחסת לבני חת, עם הארץ.

לעומתם, מדברי רד"ק משמע שמדובר ב'קימה' אחת בזמן אחד, והפסוק הכופל לא בא אלא להבהיר שהקניין נעשה בהסכמת בני חת:

"ויקם - מאת בני חת - כי בהסכמתם וברצונם נתן לו עפרון השדה והמערה כי טוב היה בעיני כולם שתהיה לאברהם אחוזה ביניהם"¹.

וביתר הדגשה בפירוש רבינו מיוחס:

"ויקם השדה. מקרא יתר הוא, וכן דרך המקרא לשנות הדבר. וכן ויאמר א-להים זאת אות הברית... (בראשית ט יז, ראה שם במפרשים). וזהו כפל עניין האמור בספר המידות."

¹ גם בפסוקי הקניין מעפרון מודגש שוב ושוב שהקניין נעשה באזני ולעיני בני חת: "ויען עפרון החתי את אברהם באזני בני חת לכל באי שער עירו לאמר... לעיני בני עמי נתתיה לך... וישתחו אברהם לפני עם הארץ: וידבר אל עפרון באזני עם הארץ לאמר... הפסוק אשר דבר באזני בני חת... לאברהם למקנה לעיני בני חת בכל באי שער עירו".

בציטוט מספר המידות כוונתו כנראה לברייתא של ל"ב מידות, מידה יג:

"מכלל שאחריו מעשה ואינו אלא פרטו שלראשון... השומע סבור שהוא מעשה אחר, ואינו אלא פרטו שלראשון."

וקניין המערה כפול מתחילתו, בבקשתו הכפולה של אברהם מבני חת, בהיענותם של בני חת, ובהשתחויתו של אברהם:

1. ג וַיִּקַּם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל בְּנֵי חַת לֵאמֹר.

ד גַּר וְתוֹשֵׁב אֲנֹכִי עִמָּכֶם תָּנוּ לִי אַחֲזוֹת קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מֵתִי מִלְּפָנַי.

ה הַ וַיַּעֲנוּ בְנֵי חַת אֶת אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ.

ו שָׁמַעְנוּ אֲדֹנָי נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ בְּמִבְחָר קֶבְרֵינוּ קֶבֶר אֶת מֵתְךָ אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת קֶבְרוֹ לֹא יִכְלֶה מִמֶּךָ מִקֶּבֶר מֵתְךָ.

ז וַיִּקַּם אַבְרָהָם וַיִּשְׁתַּחוּ לְעַם הָאָרֶץ לִבְנֵי חַת.

2. ח וַיְדַבֵּר אִתָּם לֵאמֹר

אם יש את נפשכם לקבר את מתי מלפני שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צחר.

ט וַיִּתֵּן לִי אֶת מְעַרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לוֹ אֲשֶׁר בְּקֶצֶה שְׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מְלֵא יִתְּנָה לִי בְּתוֹכְכֶם לְאַחֲזוֹת קֶבֶר.

י וַעֲפְרוֹן יָשָׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי חַת וַיַּעַן עֲפְרוֹן הַחַתִּי אֶת אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי חַת לְכָל בָּאֵי שַׁעַר עִירוֹ לֵאמֹר.

יא לא אדוני שמעני השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתי לעיני בני עמי נתתי לך קבר מתך.

יב וַיִּשְׁתַּחוּ אַבְרָהָם לִפְנֵי עַם הָאָרֶץ.

רשב"ם ובכור שור בדרכם הסבירו שבקשתו הכפולה של אברהם למתן קבר מקבילה ל'קימה' הכפולה שבסוף סיפור הקניין. בקשה ראשונה להסכם עקרוני לאחוזת קבר מאת בני חת: "תנו לי אחוזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני", בהקבלה ל'קימה' השניה, לאחוזת קבר; ובקשה שניה לקניין מערה מעפרון: "ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתננה לי בתוכם לאחוזת קבר" (פסוקים ח - ט), בהקבלה ל'קימה' הראשונה, לאברהם למקנה.

כך גם לדרכם של רד"ק ורבינו מיוחס נראה לפרש שבקשתו הכפולה של אברהם למתן קבר מקבילה ל'קימה' הכפולה שבסוף סיפור הקניין. בקשה ראשונה כללית מבני חת, ובקשה שניה פרטית מופנית לעפרון, ובשתיהן ביקש אברהם אחוזת קבר.

לא ברור האם היענותם של בני חת לבקשתו הראשונה של אברהם "בְּמִבְחָר קְבָרֵינוּ קְבֹר אֶת מִתְּךָ אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת קְבָרוֹ לֹא יִכְלֶה מִמֶּךָ מִקְבֵּר מִתְּךָ" הינה היענות מליאה או התחמקות והיענות חלקית.

רמב"ן דן את בני חת לזכות:

"...תקח כל בית הקברות שתחפוץ בו וקבור מתך שם ויהיה לך לאחוזת קבר לעולם, כי איש ממנו לא ימנעהו ממך".

ורד"ק דגם לחובה:

"והיה דעתם שישאל מהם שיתן אחד מהם לו מקום בקברו לקבור את מתו, ולא כן שאל הוא אלא שתהיה לו אחוזה ידועה לו ולמשפחתו לקבור שם מתייהם לא שיקבר מתו בקבר אחרים". דהיינו שבני חת לא נענו לתת לאברהם אחוזת קבר כבקשתו, אלא קבר פרטי בתוך אחת אחוזות קברי בני חת².

אברהם חותם את בקשתו הבאה באזכור נוסף של אחוזת קבר: "וַיִּתֵּן לִי אֶת מְעַרְתַּת הַמִּכְפָּלָה אֲשֶׁר לוֹ אֲשֶׁר בְּקֶצֶה שְׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מְלֵא יִתְּנֶנָּה לִי בְּתוֹכְכֶם לְאַחֲזַת קְבֹר". אזכור זה יכול להתפרש הן כהמשך להסכמתם העקרונית של בני חת למתן אחוזת קבר, כדרך הרמב"ן, והן כבקשה נשנית להסכם מסורב, כדרך הרד"ק.

כך או כך, כתגובה להיענותם של בני חת קם אברהם והשתחוה, וחזר והשתחוה לאחר הסכמתו העקרונית של עפרון למתן השדה, ככתוב.

אם נקבל את ההנחה שכפילות ה'קימה' מקבילה לכפילות הבקשה, ונצרף לכך את ההנחה ששני חלקי הבקשה הכפולה נענו בחיוב ונחתמו בהשתחויה, יעלה בידינו כי הפרשה כפולה כולה: בקשה כפולה, היענות כפולה, השתחויה כפולה ו'קימה' כפולה.

לאחר שהתפרשה הפרשה בשתי הדרכים, מהיכן יש לנו להוכיח את פירושה? מהמשך חומש בראשית.

שכן בהמשך החומש, בשעה שהתורה חוזרת שוב ושוב על סיפור קניין שדה המכפלה, שבה ונכפלת 'קימת' השדה, ומהקבלת הכפילויות עולה כדברי רד"ק ורבינו מיוחס שכפילות ה'קימה' מתייחסת לקניין אחד בלבד, ואינה נחלקת לקניין שדה והסכם אחוזת קבר.

כדלהלן:

² והרי לנו שני נידונים דומים שאינם תלויים זה בזה: נידון אחד הוא האם בקשתו הראשונה של אברהם [ואיתה ה'קימה' הכפולה] כיוונה למכירה באופן כללי או להסכם אחוזת קבר, ונידון שני הוא האם היענותם הראשונה של בני חת הינה לקבר פרטי או לאחוזת קבר.

חזרה אחת בקבורתו של אברהם, בראשית כה:

1. ט וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וַיִּשְׁמַעֲאֵל בְּנָיו אֶל מַעֲרַת הַמְּכַפְלָה, אֶל שְׂדֵה עֶפְרוֹן בֶּן צַחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִמְרָא.
2. י הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי חֵת, שָׁמָּה קָבַר אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ.

וחזרה שניה בצוואתו של יעקב, בראשית מט:

כט וַיֵּצֵאוּ אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲנִי נֹאסֵף אֶל עַמִּי, קָבְרוּ אֹתִי אֶל אֲבֹתַי

1. אֶל הַמַּעְרָה אֲשֶׁר בְּשְׂדֵה עֶפְרוֹן הַחִתִּי. ל בַּמַּעְרָה אֲשֶׁר בְּשְׂדֵה הַמְּכַפְלָה אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִמְרָא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת הַשְּׂדֵה מֵאֵת עֶפְרוֹן הַחִתִּי לְאַחֲזֹת קָבֹר. לֹא שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת אַבְרָהָם וְאֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת יִצְחָק וְאֶת רַבֵּקָה אִשְׁתּוֹ וְשָׁמָּה קָבְרָתִי אֶת לָאָה.
2. לֹב מִקְנֵה הַשְּׂדֵה וְהַמַּעְרָה אֲשֶׁר בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי חֵת.

[בסיפור קבורת יעקב חוזרת התורה שוב על סיפור קניין השדה, ושם מוזכר רק הקניין מעפרון:

וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בַּמַּעֲרַת שְׂדֵה הַמְּכַפְלָה, אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת הַשְּׂדֵה לְאַחֲזֹת קָבֹר מֵאֵת עֶפְרוֹן הַחִתִּי עַל פְּנֵי מִמְרָא (נ יג)]

בשלושת הכפילויות – קבורת שרה וקבורת אברהם וצוואת יעקב – חשוב לתורה להדגיש שהקניין נעשה על שדה עפרון או מאת עפרון, ונעשה מאת בני חת.

ומכאן קשה על רשב"ם ובכור שור המחלקים את שתי ה'קימות' לקניין שדה והסכם אחוזת קבר. שהלא בכפילות שבקבורת אברהם לא מוזכר כלל עניין 'אחוזת קבר', ובכפילות שבצוואת יעקב מוזכרת 'אחוזת קבר' דווקא בקניה מעפרון! כך גם סיפור קבורת יעקב שמספר שוב רק את הקניין מעפרון – מוזכר בו 'אחוזת קבר'. הרי ש'אחוזת קבר' מתייחס לעפרון כלבני חת, כפירושם של רד"ק ורבינו מיוחס.

ורד"ק עצמו כבר הקביל בין הכפילויות בציינו על הכפילות שבפרשת קבורת אברהם: "מאת בני חת – פרשנוהו" (רד"ק, כה י).

השוואת הכפילויות תסייע בידינו גם כאשר נבחן פירושים חדשים לכפילות ה'קימה':

הרב ישעיהו לוי (מקרא אני דורש, חיי שרה תשפ"ג) העמיד את ההבדל בין שתי ה'קימות' על המקח הנקנה: בראשונה השדה עיקר והמערה טפלה לו "ויקם שדה עפרון אשר במכפלה אשר לפני ממרא, השדה והמערה אשר בו...", ובשניה השדה והמערה יחד מהוות את עיקר המקח "ויקם השדה והמערה...". ראה שם ביאור הפרשה בדרכו.

ומהשוואת הכפילויות עולה שלא כדבריו. נכון הדבר שבכפילות שבצוואת יעקב מודגש השדה בקניין מעפרון והשדה והמערה בקניין מבני חת – כמו בפרשת קבורת שרה, אולם בכפילות שבקבורת אברהם מוזכר השדה לבדו בשני הקניינים, ודווקא הראשון שבהם מזכר בסמיכות למערה.

והרב יהודה ראק, במאמרו לפרשת חיי שרה, העמיד את ההבדל בין שתי ה'קימות' על פירוט מיקום השדה "אשר במכפלה אשר לפני ממרא" המוזכר ב'קימה' הראשונה ולא ב'קימה' השניה. וממשיך ומחלק את שאר פסוקי המשא ומתן של אברהם ובני חת בין בחינת ה'קימה' הראשונה ובחינת ה'קימה' השניה, כדרכו [ודרך רבו הרב ברויאר זצ"ל] לפרש את הכפילויות שבתורה כפרשיות נפרדות שכל אחת נקראת לעצמה.

ההבדל שציין הרב ראק לגבי פירוט מקום השדה תקף אמנם לכל הפסוקים שציטטנו, שבכולם מפורט מיקום השדה דווקא בהקשר לקנייתו מעפרון. אולם חלוקת ה'קימות' לשתי בחינות כשני סיפורים בשתי פרשיות אינו תואם לכפילויות המקבילות בהמשך החומש, שבהן מוזכר הקניין מבני חת במשפט סיכום שאינו יכול לעמוד כסיפור בפני עצמו: "השדה אשר קנה אברהם מאת בני חת, שמה קבר אברהם ושרה אשתו" (כה י); "מקנה השדה והמערה אשר בו מאת בני חת" (מט לב).

ובזאת שבנו לפירושם של רד"ק ורבינו מיוחס שמיישב היטב את כל פרשיות שדה המכפלה.